

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Біржова діяльність»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – **«ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА
СУЧАСНИЙ СТАН БІРЖОВОГО РИНКУ»**

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 2

Розробник:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук Петровська С.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат наук з державного управління, доцент Дементов В.О.
2. Доцент кафедри маркетингу ННІ бізнесу, економіки та менеджменту
Сумського державного університету, доктор економічних наук, професор
Пімоненко Т.В.

План лекції

1. Сутність біржі, її роль та місце в економіці.
2. Класифікація бірж та їх функції.
3. Етапи розвитку біржової торгівлі за кордоном та сучасний стан світового біржового ринку.
4. Становлення та розвиток біржового ринку в Україні.

Рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

Нормативна література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.
4. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 року № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
5. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
6. Про товарні біржі : Закон України від 10.12.1991 року № 1956-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12>.
7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 року № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Основна

1. Дикань В.Л. Біржова діяльність: підручник / В.Л. Дикань, І.Л. Назаренко, Ю.А. Пругіна. Харків : УкрДУЗТ, 2017. 283 с. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/2404>.
2. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за заг. ред. О.В. Димченко; [О.В. Димченко, О.Д. Панова, В.В. Коненко та ін.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2022. 432 с.
3. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за ред. д.е.н, проф. І.М. Сотник, д.е.н., проф. Л.М. Таранюка. Суми : Університетська книга, 2018. 572 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream->

download/123456789/80114/1/Sotnik_torgivlja.pdf.

4. Основи біржової діяльності: навчальний посібник / М.О. Солодкий, Н.П. Резнік, В.О. Яворська: [за ред. М.О. Солодкого]. К.: ЦП Компрінт, 2017. 450 с

Додаткова

1. Біржовий товарний ринок : навчальний посібник / М.О. Солодкий, В.О. Яворська. 2-е видання. К. : ЦП «Компрінт», 2017. 482 с. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/handle/123456789/4348>.

2. Пепа Т.В., Пішеніна Т.І., Лавринович В.В. Біржова діяльність : навч. посібник. К.: Ліра-К, 2016. 540 с.

3. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М.О. Солодкого. Київ: Компрінт, 2019. 520 с.

4. Коломієць Н.О. Роль біржової діяльності в боротьбі з корупцією у фінансовій сфері. *Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 лют. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 68-70. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11922>.

5. Шевченко А.А., Кормільцева В.В. Хеджування біржової діяльності. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах*: тези доп. І міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 28-29 травня 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 551-552.

Інформаційні ресурси

1. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».

2. <https://www.nssmc.gov.ua> – Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України.

3. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.

4. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.

5. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.

6. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1.1. Сутність біржі, її роль та місце в економіці

Сучасна товарна біржа є результатом довготривалої еволюції торгівлі від початкових примітивних форм до високоорганізованого оптового ринку.

Виникнення торгівлі пояснюється потребою розвитку як виробництва, так і

власне торгівлі. Тому торгівлю розглядають як сполучну ланку, що зв'язує виробництво з навколишнім середовищем.

Оскільки виробництво і торгівля тісно взаємозв'язані, то в процесі взаємодії вони висувають один до одного певні вимоги.

Головною передумовою виникнення біржової торгівлі є розвиток великого товарного виробництва, умовою функціонування якого є наявність ринку, здатного реалізовувати великі обсяги товарів на постійно-діючій основі і на базі цін, що формуються в залежності від співвідношення попиту і пропозиції на товар.

Біржа означає регулярно функціонуючий ринок, або торговельний заклад, в якому укладаються різноманітні угоди, в тому числі здійснюються купівля-продаж цінних паперів, валюти, товарів масового споживання та засобів виробництва.

Досі невідоме точне пояснення походження слова біржа. Серед науковців поширені дві версії.

Етимологічно поняття біржа походить від грецького слова “burza”, що в перекладі означає сума, гаманець. Згідно з першою версією, витоки його лежать у новолатинському слові “bursa” — шкіряний гаманець, але це одночасно і студентська стипендія, і, власне, біржа. Подібність кореневих основ простежується у німецькому “bourse”, французькому “bourse”, італійському “borsa”. Однак в англійській мові вживається слово “exchange”, буквально обмін, і лише додавання прикметників “commodity” і “stock” дозволяє зрозуміти, що мова йтиме про товарну і фондову біржі.

Згідно з іншою версією сама назва пов'язується з іменем бельгійського купця Ван дер Бурсе, який мешкав у м. Брюгге і мав на своєму родовому гербі зображення трьох гаманців. Місце розташування його будинку було зручним для зібрань торговців, здебільшого грошових міняйл. Багатий купець використав свій шанс. Він віддав у розпорядження торговців свій будинок, який став першою офіційною біржовою спорудою. Вирощуючи тюльпани на подвір'ї свого будинку, він справно отримував дохід у вигляді орендної плати від біржовиків.

Іноземні комерсанти, які прибували до Брюгге, часто зупинялися в цьому готелі, укладали угоди, дізнавалися про останні новини. „Бурсе” був вигідний для торговців ще й тим, що поряд з ним розміщувалося представництво найбільших торгових центрів - Флоренції і Генуї. Так склався вираз „йти до Бурсе”, тобто брати участь в торгових зборах. Від слова „Бурсе”, найімовірніше, і пішло сучасне „біржа”.

Основна перевага цієї версії полягає в тому, що вона дає близьке за змістом тлумачення.

Поняття „біржа” як місце зустрічі ділових людей поширилось досить швидко, хоча в багатьох місцях збереглися попередні назви. Так, у Ліоні біржу називали площею обмінів, у ганзейських містах - купецькою колегією, в Барселоні - лохією.

Отже, біржа – це постійно діючий ринок масових замінних цінностей, який функціонує за визначеними правилами, у конкретному місці та призначений час.

Біржа – це ринок, на якому товари продаються у великій кількості, у приміщенні, де відбуваються публічні торги за допомогою голосу та жестів або

через комп'ютерні мережі , створюючи особливу атмосферу ринку чистої конкуренції . Біржа володіє своєю мовою , знання якої означає знайомство із структурою й організаційними елементами, Статутом і Правилами біржової торгівлі та Кодексом честі біржовиків.

Від свого імені вона може укладати договори, контракти та інші угоди, бути позивачем і відповідачем у державному арбітражному або третейському суді. Біржа відображує картину того, які товари користуються попитом і які насамперед треба виробляти товаровиробникам.

Отже **біржова торгівля** як найвища організаційна форма оптового ринку ввібрала в себе головні риси усіх вищезгаданих форм торгівлі. Біржова діяльність, а відтак і біржі є класичним інститутом ринкової економіки, який формує оптовий ринок товарів і має організаційну, економічну і юридичну (правову) основи.

Біржу як класичний інститут ринкової економіки слід розглядати в організаційному, економічному і юридичному аспектах її діяльності.

З організаційної точки зору – це спеціально обладнане «ринкове місце», що надається учасникам біржового торгу.

З економічної точки зору – це організований у певному місці регулярно діючий за встановленими правилами оптовий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами, оптова торгівля товарами за зразками і стандартами і контрактами на їх поставку в майбутньому, а також валютою, дорогоцінними металами за цінами, які офіційно встановлені на основі попиту та пропозиції.

У юридичному аспекті – це організація, що об'єднує фізичних і юридичних осіб, які володіють відокремленим майном і мають майнові й власні немайнові права й обов'язки.

1.2 Класифікація бірж та їх функції

Розвиток світової торгівлі сприяв виникненню різних видів бірж. Для того щоб краще зрозуміти особливості функціонування та призначення бірж, їх необхідно класифікувати.

1. *Залежно від виду біржового товару біржі* поділяють на товарні (товарно-сировинні), фондові й валютні. Деякі науковці до цієї класифікації відносять ще й біржі праці. Останні мають зовсім іншу економічну сутність і є кадровими агенціями.

Відповідно до чинного в Україні законодавства:

✓ товарна біржа – це організація, яка об'єднує юридичних і фізичних осіб, що здійснюють виробничу й комерційну діяльність, і має на меті надання послуг, виявлення біржових цін, попиту й пропозиції, упорядкування і полегшення товарообігу та пов'язаних з ним торгових операцій. Товарна біржа здійснює операції із купівлі-продажу масових однорідних товарів з певними параметрами чи за зразками; характеризується регулярністю торгівлі у суворо визначеному місці, уніфікацією основних вимог до якості товару, умов та термінів постачання.

✓ фондова біржа - організаційно оформлений постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами. Спеціалізується на купівлі-продажу цінних паперів, акцій, облігацій, що випускаються урядом, місцевими

органами влади та приватними підприємствами. Призначення фондової біржі - мобілізація тимчасово вільних коштів шляхом продажу цінних паперів, встановлення їхньої ринкової вартості, переливання капіталу між галузями, кампаніями й сферами. Обслуговує в основному вторинний ринок цінних паперів;

✓ валютні біржі створюються для організації і обслуговування ринку іноземної валюти, яка внаслідок своєї специфіки найбільш жорстко контролюється державою (в особі Національного банку України). Здійснює угоди з іноземною валютою і визначає поточний курс вітчизняної грошової одиниці щодо іноземної валюти. Світовий досвід свідчить, що торгівля валютою об'єднується з торгівлею цінними паперами й проводиться на фондових біржах.

2. За принципом організації (ролі держави у створенні біржі) розрізняють три види біржі:

✓ публічно-правові, що контролюються державою. Членом такої біржі може стати будь-який підприємець даного району, який занесений у торговий реєстр і має певний розмір обороту. Особи, які не є членами біржі, також допускаються до здійснення операцій згідно з придбаними або разовими квитками. Біржі такого виду функціонують в Європі (Франції, Бельгії, Нідерландах);

✓ приватноправові (приватні) біржі є пайовими товариствами. Їх статутний капітал ділиться на певну кількість паїв (сертифікатів). Кожний член біржі повинен бути власником хоч би одного паю (сертифіката), який дає йому право укладати операції в приміщенні біржі. На ці біржі відкритий доступ тільки вузькому колу осіб, що входять у біржову корпорацію. Кількість членів таких бірж обмежена. Властиві Англії, США;

✓ змішані біржі також характерні для континентальної Європи. У руках держави знаходиться частина акцій біржі (якщо це АТ), що дає їй право направляти до органів управління представників виконавчої влади й таким чином контролювати діяльність біржі. В основному це фондові біржі, наприклад Віденська фондова біржа.

Біржі в Україні можна віднести до змішаного типу .

3. За правовим статусом створені біржі в основному реєструвалися як **акціонерні товариства або товариства з обмеженою відповідальністю**. Така форма організації бірж пояснюється рівнем ділової і економічної культури, історичними традиціями, а також відсутністю жорсткої правової основи, яка регламентує їх створення і функціонування. Це надавало засновникам бірж більшу свободу при підготовці необхідних документів, давало змогу закласти такий механізм управління і розподілу прибутку, який найбільшою мірою влаштовував би їх. Засновників приваблювало й те, що біржу у формі товариства з обмеженою відповідальністю можна було зареєструвати в місцевих органах влади.

4. За формою участі відвідувачів у торгах біржі бувають відкритими і закритими.

В торгах на **відкритих біржах**, крім постійних членів, можуть брати участь й інші бажаючі, які придбали відповідне право. Відкриті біржі бувають двох типів:

“ідеально” відкриті біржі, на яких контрагенти можуть не користуватися послугами брокерів-посередників. На таких біржах забезпечується вільний доступ до біржового кільця клієнтів-продавців і клієнтів-покупців;

відкриті біржі змішаного типу, на яких угоди з продавцем і покупцем можуть укласти дві групи посередників:

а) брокери, які працюють від імені й за рахунок клієнта;

б) дилери, які здійснюють угоди від свого імені й за свій рахунок.

Створення необхідної біржової інфраструктури і вдосконалення біржової торгівлі призводять до більш закритого характеру діяльності бірж.

Українські товарні біржі можна віднести до бірж закритого типу. Відповідно до чинного законодавства біржові угоди на них укладаються тільки членами біржі або брокерами.

З метою збільшення біржового обороту інколи до участі в торгах залучаються й клієнти (продавці і покупці) шляхом надання їм за визначену плату статусу разового чи постійного відвідувача.

Торги на закритих біржах зорієнтовані на професіоналів, формування ділових зв'язків на основі взаємної довіри між торговцями, для співпраці яких необхідною умовою є обмежена кількість випадкових відвідувачів біржі.

Отже, для біржі, яка захищає інтереси біржових посередників, закритий характер привабливіший і відповідає самій суті концепції біржі як організації (асоціації) торговців (посередників), яку створено для забезпечення торгівлі й задоволення їхніх інтересів.

5. За номенклатурою товарів біржі поділяються на універсальні, спеціалізовані і вузькоспеціалізовані.

На **універсальних** біржах ведуться торги по широкому колу різноманітних товарів. До універсальних бірж відноситься, наприклад, Чиказька торгова біржа (Chicago Board of Trade) з таким асортиментом біржових товарів: пшениця, кукурудза, овес, боби, соя, соєва олія, бройлери, фанера, золото, срібло, нафта, мазут, бензин; Чиказька товарна біржа (Chicago Mercantile Exchange): худоба, свинина, бекон, бройлери, яйця, пиломатеріали, золото.

У західних країнах універсальною товарною біржею вважається біржа, що здійснює угоди на операції з товаром і з цінними паперами, валютою.

Спеціалізовані біржі мають товарну спеціалізацію, тобто спеціалізацію за групами товарів не обов'язково однорідних (наприклад, за походженням). Наприклад, Нью - Йоркська біржа кави, цукру і какао, Лондонська біржа металів, Канзас - Сіті Борд оф Трейд (лише пшениця) тощо.

Вузькоспеціалізовані біржі здійснюють операції лише по кількох видах товарів.

В Україні переважна кількість товарних бірж є універсальними. На них торгують широким асортиментом засобів виробництва, сировини, матеріалів і товарів народного споживання, більшість з яких не є предметом торгівлі зарубіжних товарних бірж (хоча почали з'являтися спеціалізовані й вузькоспеціалізовані біржі, наприклад Київська спеціалізована товарна біржа). Це зумовлено здебільшого „дефіцитом” інших ринкових посередницьких структур, зокрема оптових торговельних фірм (дилерів).

Світова практика стверджує, що спеціалізовані біржі мають ряд переваг:

збільшення біржового обороту; зниження витрат на торгівлю; розширення регіону дії; послаблення диктату монополізованих виробників; об'єктивніше встановлення цін на товари; кваліфіковане проведення обробки біржової інформації; тощо.

6. За основними видами біржових угод світова практика виділяє наступні види бірж:

✓ **біржі наявного (реального) товару** - це товарні біржі, де предметом купівлі-продажу є реальний товар, який вже зроблений або намічений до випуску в майбутньому періоді. Істотною відмінністю є обов'язкове постачання і отримання товару після проведення торгів, тобто фактична зміна власника й переміщення товару від продавця до покупця. За кордоном біржі реального товару збереглися тільки в деяких країнах і мають невеликі обороти.

✓ **ф'ючерсні біржі** відображають перетворення біржі з ринку реального товару в ринок прав на товар. Предметом торгів є контракт на товар.

Ф'ючерсні біржі виникли внаслідок розвитку біржової торгівлі і перетворення бірж реального товару на спеціалізований ринок торгівлі контрактами.

Ф'ючерсні біржі є своєрідними фінансовими інститутами, які обслуговують торгівлю контрактами, їх локалізують у місцях найбільшої концентрації грошових ресурсів або в провідних фінансових центрах.

✓ **опціонні біржі**, предметом торгів на яких є тільки права на купівлю або продаж реальних товарів або контрактів на них у майбутньому періоді. Вони використовуються для посилення страхування учасників біржової торгівлі, бо дають змогу покупцям опціонів обмежити можливі збитки під час укладання біржових угод. Істотну роль у сучасній світовій економіці відіграють опціонні біржі як засіб страхування учасників біржової торгівлі, оскільки це дає змогу покупцям опціонів зменшити можливі збитки під час укладання та виконання біржових угод;

✓ на змішаних (комплексних) біржах здійснюються всі види операцій: з реальним товаром, на ф'ючерсні й опціонні контракти. Практично це має місце на всіх зарубіжних товарних біржах. Відмінність полягає лише у співвідношенні й перевазі окремих видів угод. Біржі, на яких здійснюються операції, що передбачають поєднання різних видів угод, називають **змішаними**

7. За місцем, роллю, функціями, які виконують біржі, ринкової орієнтації у світовій торгівлі їх прийнято поділяти на міжнародні та національні.

Міжнародна біржа – це особливий вид постійно діючого оптового ринку, який охоплює кілька країн і на якому здійснюються угоди купівлі-продажу на певні біржові товари.

Міжнародні біржі зосереджені у таких трьох країнах, як США, Англія та Японія, де створено умови вільного переміщення прибутку, отриманого від біржової діяльності.

Національні біржі діють у межах однієї країни. Вони враховують особливості розвитку виробництва, обігу й споживання матеріальних ресурсів, що притаманні даній країні.

До національних відносяться більшість товарних бірж країн

континентальної Європи.

У наш час в Україні жодну з бірж не можна віднести до міжнародних.

8. Залежно від сфери діяльності біржі умовно поділяють на центральні (столичні), міжрегіональні і регіональні (локальні).

Як засвідчує світова практика, територіальне розташування бірж у країні має відповідати центрам торговельних зв'язків і транспортних шляхів. Наприклад, Гамбурзька біржа кави та Міжнародна Нью-Йоркська біржа кави, цукру і какао знаходяться не в місцях виробництва, а в центрах міжнародної торгівлі – **центральні (столичні) біржі**.

Міжрегіональні біржі, як правило, сполучають райони виробництва і споживання товарів.

Регіональні біржі – це здебільшого обласні біржі, які можуть мати філії.

Більшість бірж України є регіональними (локальними). До центральних відносяться біржі Києва та Харкова, до міжрегіональних – Одеська, Львівська товарні біржі, до локальних (регіональних) – наприклад, Чернівецька товарна біржа.

Біржа, основою діяльності якої є біржова торгівля, виконує такі **функції**.

1. Організаційну (організація проведення біржових торгів, вироблення правил, матеріально- технічне забезпечення торгів, забезпечення висококваліфікованим персоналом). Насамперед – це добре обладнане “ринкове місце” (біржова зала) з місцем для проведення біржових торгів – біржовим кільцем («ямою», або «полом»), де могла б розміститися достатня кількість продавців і покупців, що беруть участь у біржових торгах. Багато сучасних бірж широко застосовують електронні торги з використанням комп'ютерних систем. Це не потребує фізичної присутності покупців і продавців в одному місці, а дає змогу здійснювати торгівлю через електронні комп'ютерні мережі.

2. Вироблення біржових контрактів (це стандартизація вимог до якісної характеристики біржових товарів і до визначення розмірів партій, розробка єдиних вимог до розрахунків за біржовими угодами тощо); Біржа встановлює жорсткі вимоги щодо товарів, які допускаються до біржових торгів. На підставі цих вимог розроблено біржові стандарти, які мають бути враховані продавцями і покупцями на біржах.

3. Розв'язання суперечок між членами біржі й учасниками біржових операцій. Під час біржових торгів між учасниками біржової торгівлі можуть виникати спірні ситуації (помилки, нечітка робота технічного персоналу, відмова від виконання контрактів, письмового укладання угод, порушення правил торгів тощо). Ці питання вирішуються безпосередньо на біржі відповідним нейтральним органом – третейським або арбітражним судом біржі.

4. Реєстрації та публікації біржових цін (котирування). Біржову ціну встановлюють в процесі її котирування, це розглядають як найважливішу регульовальну функцію біржі. *Котирування цін* – це визначення діючих на біржах цін на товари, курси цінних паперів і валют. Такі ціни встановлюються спеціальною (котирувальною) комісією станом на початок і закінчення торгів. З метою розробки стратегії поведінки продавців і покупців на наступних біржових торгах біржі публікують ціни на товари в біржових бюлетенях. Ціни є орієнтиром для потенційних виробників товарів, власників цінних паперів,

покупців, органів державної влади тощо.;

5. Страхування цінкових та курсових ризиків (хеджування). Біржове страхування (хеджування) учасників біржової торгівлі від несприятливих для них коливань цін. Для цього на біржі використовуються спеціальні види угод і розробляється механізм їх укладання. Функція хеджування (від англ. «hedge» – огорожа; контракт для страхівки від ризику зміни цін), або біржове страхування учасників біржової торгівлі від несприятливих для них коливань цін.

6. Гарантування виконання біржових угод. Досягається за допомогою біржових систем безготівкових розрахунків, заліку взаємних вимог і зобов'язань учасників торгів, організації їх виконання, тобто з використанням систем клірингу і розрахунків.

7. Інформаційну (збір і реєстрація біржових цін з подальшим їх узагальненням і публікацією, надання клієнтам, іншим зацікавленим організаціям, пресі, радіо, телебаченню, комп'ютерним мережам інформації про наявність товарів, рівень і динаміку світових цін та курсів на основні активи. Інформації на діяльність сучасної біржі в розвинених країнах настільки значна, що до 30% своїх прибутків вона отримує від продажу біржової інформації.

8. Сприяння реалізації товарів за оптимальними цінами відбувається на основі прямої зустрічі попиту й пропозиції, поставки товару (форвардний контракт) та процесу його виробництва (ф'ючерсний контракт).

1.3. Етапи розвитку біржової торгівлі та сучасний стан світового біржового ринку

Товарні біржі за довгу історію у своєму розвитку пройшли кілька етапів - від звичайних форм оптового ринку до сучасного ф'ючерсного ринку, змінювався характер угод, їх економічна сутність та організаційна структура.

Заклади, аналогічні біржам, функціонували ще у Вавилоні та Стародавньому Єгипті. Першу міжнародну біржу, яка мала власне приміщення, було засновано в 1531 р. в Антверпені (Бельгія).

У 1602 р. було засновано Голландсько-Ост-індську компанію. З того часу роль важливого світового торговельного центру переходить до Амстердамської біржі. Тут уперше виникли термінові (ф'ючерсні) угоди, а техніка біржових операцій досягла відносно високого рівня. Спочатку біржові угоди обмежувалися операціями з товарами, пізніше їх діяльність доповнили угоди з цінними паперами. Перші фондові біржі виникли наприкінці XVIII ст. у Великобританії, США, Німеччині. В 1850 р. їх було відкрито в Швейцарії, а в 1878р. – в Японії.

На першому етапі біржова торгівля здійснювалась в обмеженій кількості країн, носила локальний характер. На ТБ в цей період здійснювались **угоди лише на реальний товар з негайною поставкою (спот)**, як правило, за готівку. Асортимент реалізованих товарів на біржах був досить обширним - він включав практично всі види сільськогосподарської продукції, вироби домашнього виготовлення, шкіри і хутро, текстиль, лісоматеріали тощо.

Основні етапи розвитку світової біржової торгівлі представлені в табл. 2.

Таблиця 2 – Основні етапи розвитку світової біржової торгівлі

Етап розвитку біржової торгівлі	Часовий проміжок	Стисла характеристика
1 етап	2-га половина XVI ст. (з 1531 р.)	Зародження перших товарних бірж, на яких укладають угоди на реальний товар з негайною поставкою
2 етап	1-ша половина XVIII ст. (з 1730 р.)	Початок укладання на товарних біржах угод на реальний товар з поставкою у майбутньому періоді
3 етап	2 –га половина XIX ст. (з 1865 р.)	Виникнення на товарних біржах ф'ючерсних контрактів і початок укладання угод на термін
4 етап	1-ша половина XX ст. (з 1920 р.)	Розробка механізму страхування цінового ризику і початок здійснення на товарних біржах операцій хеджування
5 етап	2-га половина XX ст. (з 1980 р.)	Виникнення на товарних біржах опціонних контрактів і початок торгівлі опціонами на реальний товар і ф'ючерсні контракти

На другому етапі розвитку біржової торгівлі почали укладатись угоди на реальний товар з поставкою в майбутньому періоді (форвард).

В найбільшій мірі потреба в таких угодах виникла при торгівлі сільськогосподарською продукцією, виробництво якої носить сезонний характер. В процесі таких угод продавці і покупці заздалегідь узгоджували кількість, ціну і строки майбутніх поставок певних видів товарів. Перша угода на реальний товар з поставкою в майбутньому періоді була зареєстрована в 1730 р. на японській рисовій біржі «Доджіма». Приблизно в цей же час аналогічні угоди починають укладатися на європейських товарних біржах.

Третій етап розвитку біржової торгівлі пов'язаний з появою в біржовій практиці угод на термін (ф'ючерсних). У 1865 році Чиказька товарна біржа розробила стандартний типовий контракт на майбутню поставку зерна, назвавши його «ф'ючерсним». У цьому контракті були стандартизовані якість, кількість, термін і місце поставки товару, за яким укладається угода. Стандартизація біржової торгівлі привела до появи принципово нового біржового активу – біржового ф'ючерсного контракту, тобто контракту на поставку біржового товару через певний термін у майбутньому, і відповідно – ф'ючерсної торгівлі.

Четвертий етап розвитку біржової торгівлі пов'язаний з розробкою і впровадженням механізму страхування цінового ризику (хеджування). Нестабільність біржової кон'юнктури призводить до того, що ціни за угодами на реальний товар з поставкою в майбутньому періоді, погоджені в момент їхнього укладення, можуть суттєво змінитись до моменту виконання зобов'язань за угодою. У результаті цього одна з сторін – покупець або продавець будуть нести фінансові втрати. Механізм хеджування дозволяє зняти ціновий ризик або мінімізувати його. Уперше механізм хеджування отримав практичну реалізацію у 1920 році на біржах США під час закупівлі бавовни, яка направлялася у Великобританію.

П'ятий етап розвитку біржової торгівлі пов'язаний з появою нового виду угод – опціонних, у процесі впровадження яких продаються-купуються не самі товари або ф'ючерсні контракти, а тільки права на них за певну премію. Перші опціонні контракти були укладені на Чиказькій (США) ТБ на сою і кукурудзу відповідно в 1984 і 1985 рр. За останні роки вони одержали широкий розвиток на міжнародних ТБ.

На сучасному етапі розвитку міжнародна біржова торгівля має цілком виражену географічну концентрацію. Передовими центрами були і залишаються США, Великобританія, Японія. Роль американських бірж значно зросла під час і після Другої світової війни, коли всюди, крім США, біржі були закриті. На той період на них припадало 90% операцій.

На сучасному етапі більше 80 % загального обсягу світової біржової торгівлі товаром або контрактами припадає на США, приблизно 8 % - на Англію і 6 % – на Японію. На всі інші країни припадає тільки 2 % загального обсягу біржових угод.

Найбільшою товарною біржею світу є американська **Чиказька торгова біржа** (Chicago Board of Trade), на якій здійснюються ф'ючерсні й опціонні угоди із зерновими (пшениця, кукурудза, овес, соя-боби), олійними (соєва олія, соєвий шрот) культурами, дорогоцінними металами (золото і срібло), казначейськими білетами і облігаціями США, муніципальними облігаціями, індексами акцій і облігацій.

Другою за обсягами продажу біржових товарів є **Чиказька товарна біржа** (Chicago Mercantile Exchange). Предмети угод - велика рогата худоба, свині і пиломатеріали. Основна кількість угод припадає на казначейські папери США, валюту, євродолари, індекси цін акцій і облігацій.

Нью-Йоркська товарна біржа (New-York Mercantile Exchange) є третьою за кількістю укладених угод. Предметами угод на цій біржі є паливна і сира нафта, пропан і бензин, а також платина і паладій.

Біржа **Комекс** (Commodity) у Нью-Йорку за останні роки дещо зменшила обсяги операцій. Тут ведуться операції з міддю, алюмінієм, золотом, сріблом, індексами цін валюти і цінних паперів.

На **Нью-Йоркській біржі кави, цукру і какао** (Coffee,Sugar,Cocoa Exchange) ведеться торгівля відповідними товарами різних сортів.

На **Нью-Йоркській біржі бавовни і цитрусових** (New-York Cotton,Citrus Exchange) укладаються контракти з купівлі-продажу бавовни, концентрату апельсинового соку, пропану. Ведуться також операції з індексом долара, казначейськими білетами США.

Чільне місце в розвитку біржового ринку посідають і товарні біржі Великобританії. Лондон багато століть був і залишається важливим світовим фінансовим центром, де розташовані численні фірми послуг, такі, як банки, страхові компанії, експедиційні і фрахтові компанії, що набагато полегшує організацію міжнародного товарообігу.

Проте у кінці ХХ ст. у зв'язку зі значним зниженням економічної ролі Великобританії у світі, економічними труднощами цієї країни, зменшення значення британської валюти у світовій валютній системі, а також через інші чинники, що прямо впливають на біржову торгівлю, частина товарних бірж у

Великобританії переживала кризу. Це виявляється у скороченні оборотів і послабленні позиції британських бірж порівняно з американськими.

До бірж світового значення належить **Лондонська міжнародна фінансова ф'ючерсна біржа** (London International Financial Future Exchange). Предметом обороту на цій біржі є сільськогосподарські продукти: кава сорту „Робуста”, какао, білий цукор і цукор-сирець, картопля, насіння олійних культур і олія (соняшникова, соєва, кокосова, рапсова, арахісова і з льону), соєвий шрот і каучук.

Лондонська біржа першою в Європі почала з 1987 р. застосовувати електронну систему в здійсненні комерційних операцій. На цій біржі після переобладнання почали інтенсивно торгувати фінансовими інструментами, зокрема державними цінними паперами, валютою, індексами акцій. Нині Лондонська біржа стала провідною європейською біржою фінансових ф'ючерсів і опціонів і другою у світі після Чиказької торгової біржі.

До провідних у світовому біржовому ринку належить і **Лондонська біржа металів**, яка є традиційно основним ринком кольорових металів, править за барометр цін у світовій торгівлі кольоровими металами, використовується для хеджування, розробляє стандартні умови біржових контрактів.

Об'єктом торгівлі на цій біржі є мідь, алюміній, цинк, свинець, олово, нікель і срібло. Укладаються як ф'ючерсні, так і реальні угоди, причому частка других досить висока. Значну частину оборотів становлять угоди закордонних контрагентів, у тому числі західноєвропейських, американських і японських, а також східноєвропейських. Щоденні котирування згаданих металів на біржі є одним з найважливіших коефіцієнтів світової ціни, прийнятої в міжнародній торгівлі.

Лондон є також важливим центром торгівлі зерном, особливо пшеницею і ячменем.

Провідне місце в Європі посідає і **французька біржа МАТІФ** (Міжнародний ф'ючерсний ринок Франції). Основна частка операцій МАТІФ припадає на ф'ючерсні контракти на довготермінові (7-10 років) облігації, процентні ставки, довготермінові контракти на валюту. Ф'ючерсні контракти на цукор, картоплю і каву мають незначний обсяг.

Серед французьких бірж велике значення має **Паризька комерційна біржа**, на якій здійснюється торгівля рафінованим цукром, кавою в зернах (сорт „Робуста”) і какао-бобами, а також у великих обсягах соєвим шротом. Це єдина у світі біржа рафінованого цукру міжнародного масштабу, тому вона притягує хеджерів на цей вид цукру майже з усього світу. Останніми роками її частка і значення в міжнародній торгівлі значно збільшилися.

У Японії діє багато бірж місцевого значення. Арбітраж здійснюється щодо таких товарів, як цукор, насіння сої, вовни, які є об'єктом міжнародної торгівлі. Здійснюються також ф'ючерсні угоди з бобами, сортною бавовною, бавовняною пряжею, картопляним крохмалем, сирим і штучним шовком, паприкою, цукром, каучуком. Особливе міжнародне значення має ф'ючерсний ринок золота. Найбільшими японськими біржами є Токійська фінансова ф'ючерсна біржа і Токійська товарна біржа. Ведуться операції з цінними металами (золото, срібло, платина).

Незважаючи на провідну роль у світовій торгівлі бірж США, Великобританії, Японії, Франції, важливі міжнародні товарні біржі розміщуються і в Сінгапурі, Бразилії, Філіппінах. Помітну роль у світовій біржовій торгівлі відіграють також біржі, що функціонують в Аргентині, Австралії та східноєвропейських країнах.

В Австралії найбільш активною є *Сіднейська ф'ючерсна біржа*. Основним об'єктом торгівлі (у тому числі ф'ючерсної) є немита вовна. Товарні операції (шерсть і велика рогата худоба) ведуться в дуже незначних обсягах, а інші операції припадають на банківські векселі, державні цінні папери, індекси цін акцій, облігацій.

Пожвавлений біржовий арбітраж здійснюється тут з Лондоном і Нью-Йорком. Австралійські торговці й закордонні виробники, яким вовна потрібна як сировина, укладають на цій біржі угоди з метою хеджування. На цій біржі здійснюються також ф'ючерсні операції з худобою, відгодованими ягнятами, золотом, сріблом, а останніми роками також з фінансовими інструментами.

Певний вплив на біржову торгівлю має, зокрема, біржа в Сан-Пауло (Бразилія), на якій здійснюються ф'ючерсні операції з кавою в зернах, худобою, соєвими бобами, а також золотом. Біржа-конкурент, що в Ріо-де-Жанейро, здійснює тільки ф'ючерсні угоди із золотом, хоча планує здійснювати ф'ючерсні угоди на какао і каву.

Загалом у світі спостерігається територіальна спеціалізація біржової торгівлі, що залежить передусім від економічного розвитку тієї чи іншої країни. Розподіл центрів світової біржової торгівлі за напрямками спеціалізації наведено в табл. 3.

Таблиця 3 - Територіальне розташування бірж залежно від спеціалізації

Назва товару	Розташування біржі
Кольорові метали	Лондон, Нью-Йорк, Пінанг
Натуральний каучук	Сінгапур, Малайзія, Лондон, Нью-Йорк
Какао-боби	Лондон, Нью-Йорк, Париж, Амстердам
Зернові й олійні культури	Чикаго, Міннеаполіс, Канзас-Сіті, Вінніпег, Лондон, Ліверпуль, Мілан, Антверпен, Роттердам, Дортмунд, Токіо, Нью-Орлеан
Цукор тростинний, буряковий, цукор-сирець, цукор-рафінад	Лондон, Нью-Йорк, Париж
Кава	Лондон, Нью-Йорк, Ліверпуль, Париж, Роттердам, Гамбург, Амстердам, Маніла
Бавовна	Нью-Йорк, Нью-Орлеан, Чикаго, Ліверпуль, Олександрія, Сан-Пауло, Бомбей, Сідней, Бремен
Бавовняна олія	Нью-Йорк, Лондон, Амстердам
Джут	Калькутта, Карачі, Лондон
Вовна	Нью-Йорк, Лондон, Антверпен, Рубе, Мельбурн, Сідней

Рис	Мілан, Нью-Орлеан, Амстердам, Роттердам, Токіо, Бомбей
Соева і соняшникова олія	Лондон, Чикаго
Худоба, продукція тваринництва	Чикаго, Сан-Пауло, Лондон, Амстердам, Сідней
Дорогоцінні метали	Нью-Йорк, Чикаго, Вінніпег, Амстердам, Токіо, Ріо-де-Жанейро, Сінгапур
Нафта і нафтопродукти	Лондон, Нью-Йорк, Сінгапур

Рейтинг світових бірж за кількістю контрактів свідчить, що найбільша кількість угод припадає на біржі Індії, Бразилії, США, Китаю, Південної Кореї тощо. При чому найбільші темпи приросту кількості контрактів зафіксовані на біржах країн, що розвиваються: індійській біржі «National Stock Exchange of India» — майже 95 %, китайській біржі «Zhengzhou Commodity Exchange» — майже 52 %, бразильській біржі «B3» — на 38 %.

1.4. Становлення та розвиток біржового ринку в Україні

Започаткований відкриттям у 1796 р. Одеської товарної біржі та у 1834 р. – Кременчуцької. Загалом, в історії біржової діяльності України можна виділити кілька найважливіших етапів:

1. 1796-1860 рр. Відкриття першої товарної біржі (м. Одеса) та початок біржового руху. Торгівля здійснювалася невеликими партіями зернових.

Характерним для цього етапу є створення та функціонування кількох товарних бірж, де ділове життя характеризувалось незначними обсягами угод, недосконалістю організаційних форм торгівлі кредитної системи тощо. Це було зумовлено перш за все тим, що не відчувалося у цей період особливої необхідності у створенні товарної біржі, оскільки для товарообігу цього періоду достатньо було діяльності ярмарків, на яких здійснювалась торгівля значними обсягами продукції.

2. 1861-1914 рр. Активізація біржової торгівлі в усіх центрах України, їх спеціалізація. За цей період в Україні розпочали роботу 11 товарних бірж. Вони спеціалізуються на окремих видах продукції: хлібні, фруктові, м'ясні, винні та ін. Найбільші біржові обороти мала Київська товарна біржа, у товарній структурі якої значну питому вагу займав цукор, Миколаївська хлібна та Одеська зернова біржі.

Для даного етапу розвитку біржової діяльності характерним є економічне піднесення і розширення товарно-грошових відносин, що було зумовлено реформами 60-х років. Останні прискорили перехід до ринкового господарювання, створили сприятливі передумови для розвитку біржової мережі.

Товарні біржі створюються в усіх торгових центрах України. В Україні будуються елеватори, з'являються комерційні банки, починає працювати так званий підтоварний кредит, в основному для торгівлі хлібом. Цей період характеризується розширенням мережі залізниць, вдосконалюються транспортні

засоби, все це суттєво впливає на інтенсивність розвитку перевезень продукції.

Біржі цього періоду надійно увійшли в народне господарство країни і мали суттєву питому вагу на оптовому товарному ринку. Товарні біржі, які функціонували в Україні у дореволюційний період, представляли інтерес для країн Західної Європи тим, що були незалежними організаціями. Місцева влада не втручалася у біржову діяльність. На вітчизняних біржах того періоду укладалися угоди з реальним товаром.

3. 1914-1921 рр. Повне припинення діяльності.

Початок першої світової війни, а потім події 1917 р. призвели до повного припинення діяльності всіх товарних бірж в Україні.

4. 1921-1928 рр. Відродження біржової торгівлі в період нової економічної політики.

Цей етап біржової торгівлі, що характеризувався її відродженням, розпочався в 1921 р. і вже в 1925 р. всі ті 11 товарних бірж, що діяли до 1917 р., відновили свою роботу. Передумовою такого процесу стала внутрішня економічна політика, що виявлялася у певному пожвавленні капіталу та підприємництва. Торговельно-посередницька діяльність товарних бірж була спрямована на децентралізацію ринку.

Враховуючи багатопрофільність перших радянських бірж, при них, із зміцненням фінансового становища економіки країни, стали створюватися фондові відділи, де укладалися угоди з державними цінними паперами (в основному угоди на первинному ринку щодо їх розміщення), іноземною валютою, реалізацією акцій, обліком векселів й інших платіжних вимог.

У період НЕП основними завданнями та функціями бірж були:

- виконання посередницької діяльності;
- самостійне регулювання товарних ринків.

Але незважаючи на певні успіхи та значення біржової торгівлі, починається кампанія по згортанню діяльності бірж. Так, у Постанові ЦВК СРСР від 21.01.1927 р. вказувалось, що надмірний розвиток біржової мережі у країні ускладнює контроль за її діяльністю з боку державних органів. Це призвело до того, що вже на кінець 1928 р. усі товарні біржі припинили існування.

5. 1990 р. Відродження біржової торгівлі.

Для 90-х років характерним є відродження в Україні біржової торгівлі реальним товаром з перспективою переходу до укладання ф'ючерсних угод та опціонів. Передумовою розвитку та становлення елементів біржової торгівлі цього періоду стали товарні аукціони продукцією промисловості, торгівля якою здійснювалася за комерційними цінами.

Така ситуація була обумовлена наявністю так званої економіки дефіциту, коли маса грошей перевищувала товарну пропозицію засобів виробництва та предметів споживання. За цих умов надлишки грошових доходів через фінансово-кредитну систему перетворювались у нагромадження крупних фінансових ресурсів. Одержавши свободу у використанні цих нагромаджень, підприємствам потрібні були нові канали їх використання. Тому поява біржових структур стала одним із напрямків реалізації фінансових ресурсів.

Перші товарні біржі цього етапу, зареєстровані в Україні у 1990 р., були першими і в СРСР. До числа таких товарних бірж належить Київська

універсальна біржа (КУБ), де на той час було акредитовано понад 1,5 тис. брокерських контор, більше половини з яких брали участь у торгах двічі на тиждень.

Спостерігається і чітко виражена спеціалізація ряду бірж по реалізації окремих товарів. Наприклад, більше 2/3 палива, що є предметом біржової торгівлі, проходить через Донбаську біржу, а 2/5 біржових оборотів сільгосппродукції - Придніпровську товарну біржу.

6. 1992 р. Припинення розвитку біржової торгівлі в зв'язку з прийняттям закону про оподаткування доходу від біржової діяльності.

7. 1995-1996 рр. Поворотний момент розвитку бірж в Україні.

Активну участь у становленні біржових сировинних ринків бере уряд. Приймаються концепції розвитку біржових сільськогосподарських та фондових ринків, видаються Укази Президента України з проблем біржового будівництва.

8. 1997-2001 рр. – активізація діяльності бірж України у різних областях розвитку економіки. Створення саморегулюючих організацій, спроби впровадження строкових контрактів.

Основну частину біржового обігу в Україні забезпечували 7 найбільших бірж:

- Київська універсальна товарна біржа
- Київська біржа "Десятинна"
- Українська аграрна біржа (м. Київ)
- Одеська товарна біржа
- Харківська товарна біржа
- Маріупольська універсальна товарна біржа
- Придніпровська товарна біржа (м. Дніпро)

Аналіз динаміки кількості бірж в українській економіці свідчить, що у 1995 р. в Україні було зареєстровано 77 товарних бірж, з них 23 – універсальних, 24 – товарних, 8 – агропромислових та 22 – інші.

Починаючи з 2000-2002 рр. кількість зареєстрованих бірж зросла до 402 бірж. Однак практичну діяльність здійснювали лише 59%. За обсягом укладених угод у 2001 р. 34% складали контракти на сільськогосподарську продукцію. На 1 січня 2017 року в Україні зареєстровано 613 бірж, що значно перевищує їх кількість в світі. Аналіз видового складу українських бірж свідчить, що найбільша частка (70%) припадає на товарні і товарно-сировинні біржі, а найменша (4,07%) – на агропромислові.

З 2016 р. статистична інформація щодо кількості зареєстрованих та функціонуючих товарних бірж в Україні залишається не дослідженою. Адже, державні структурні органи, які формально виступають регулятором товарних бірж, фактично не збирають, не аналізують звітність щодо операцій на них та не слідкують за діяльністю бірж.

Стосовно показників кількості бірж у період після 2015 року, за думкою фахівців, їх прогнозна чисельність станом на 2020 рік є більшою за 600. За оцінками експертів, на 01.01.2020 р. їх кількість складала 639 од., а на 2021 р. – 640 од. В основному, діючі біржі спеціалізувалися на послугах щодо реалізації майна підприємств-банкрутів, державного майна, конфіскованого майна і такого, яке перебуває у податковій заставі, а також організовували торгівлю

необробленою деревиною, земельними ділянками тощо. Лише деякі біржі працюють у сфері організації торгівлі сільськогосподарською продукцією та іншими біржовими товарами.

Улітку 2021 р. набули чинності норми закону "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", які започаткували велику кількість реформ в економіці країни, в т.ч. сфери електронної та біржової торгівлі.

За новими правилами, біржова діяльність стала ліцензованою, а регулятором її було назначено НКЦПФР, яка затверджує вимоги до функціонування бірж та проводить їх перевірку. Це дало можливість навести лад у цій сфері, адже до цього біржі, яких на піку нараховувалось близько 600, не мали чітких умов функціонування. Через це майданчики нерідко використовувались для вирішення сумнівних, непрозорих задач.

До вступу в дію вищевказаного Закону, український товарний біржовий ринок можна було характеризувати як розпорошений (офіційно зареєстровано понад 500 товарних бірж), з викривленою ліквідністю, наприклад на біржових торгах з купівлі-продажу нерухомості, біржові заявки реалізовувалися дуже часто на 100%. Такий показник говорить нам або про ідеальне співвідношення попиту та пропозиції, або про те, що угоди укладено під завчасно розраховану кількість заявок, а це зовсім не відповідає принципам біржової торгівлі.

Згідно вимог нової редакції Закону «Про товарні біржі» розмір початкового капіталу біржі повинен бути не менше 20 млн грн, а також біржа для здійснення своєї діяльності повинна одержати ліцензію НКЦПФР, якій було надано право нагляду за діяльністю товарних бірж. Протягом половини 2021 р. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку видала лише 3 ліцензії біржам, які, на її думку, є надійними і професійними майданчиками для проведення цивілізованої торгівлі та мають право залучати учасників ринку до біржових торгів. Станом на липень 2022 р. працювало дві біржі. Українській міжбанківській валютній біржі на період дії воєнного стану призупинили ліцензію.

Відсутність узагальненої статистичної інформації щодо стану товарних бірж в Україні, обмежена інформація щодо особливостей та показників діяльності окремих бірж, значний перелік видів діяльності, що зазначаються як основний, торгівля не лише стандартизованими, але й нестандартизованими товарами, відсутність торгівлі ф'ючерсами та опціонами дозволяють зробити висновок про вкрай низький рівень розвитку товарної біржової торгівлі в країні.

Наразі біржовий сектор України охоплює такі напрямки: електрична енергія, природний газ, скраплений газ, нафтопродукти, нафта та газовий конденсат, вугільна продукція, тверде біопаливо, необроблена деревина та пиломатеріали.

За думками експертів, перспективними напрямки біржової торгівлі в Україні в першу чергу аграрний напрямок торгів та відновлюваних джерел енергії.